

Դյանքից հեռացավ նվիրյալ հայազետ Մենեքերիմ Արշակի Մելքոնյանը, որի բարի անունը 68 տարի շարունակ անմնացորդ կապված է Գյումրու Մ. Լալբանդյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի հետ, անձնավորություն, որի 86 տարիների ազնիվ կենսագրությունն ու գործը բնականորեն այնպես են միահյուսված հարազատ բուհի տարեգրությանը, որ դրանք տարանջատելն այլևս անկարելի է:

18-ամյա թորոսցյուղցի պատանին 1947-ին մտավ Լենինականի մանկավարժական ինստիտուտ, որպեսզի միևնույն ժամանակ փախճանք այլևս երբեք չբաժանվի նրանից, ու դեպի Անիտուն իր հավերժ ճամփան էլ սիրելի բուհից սկիզբ առնի: «Մարդուս երջանկության կամ թշվառության աղբյուրը նրա սիրտն է. մենակ մեծ սրտի տեր մարդիկ են, որ կարող են մեծ վիշտ ու ցավ ունենալ, բայց երբեք ղոճախտ չեն լինում»: Հավատարիմ թումանյանական բարոյախոսության այս հանճարեղորեն պարզ ձևակերպումին, ի հեճուկս կյանքի դառնությունների ու հարվածների,

Մելքոնյան-մարդն իր ողջ կյանքում ապրեց միշտ զուխը բարձր, միշտ հպարտ:

Անհնար է թվարկել մեր կյանքի բոլոր այն ոլորտները, ուր աշխատել կամ աշխատում են նրա տարբեր տարիների սաները՝ մեր ոսկեդեմիկ մայրենիի ծագարավոր ուսուցիչներ, հանրակրթության ու բուհական գործի հարյուրավոր կազմակերպիչներ ու հրամանատարներ, հանրային կյանքի ու մշակույթի բնագավառի բազմաթիվ գործիչներ: Նրանցից շատերն այսօր թեն տատիկներ ու պապիկներ են, իրենց տարիքի մեջ առաջացած մարդիկ, բայց իրենց Ուսուցչին հանդիպելիս հուզվում ու կարկանդակ էին նորաթուխ առաջինկուրսեցու նման, անթաքույց կարոտով ու գործվանքով էին հաղորդվում հետը: Մտորում ես՝ սա չէ՞ արդյոք, մադ, ապրածդ կյանքի ու արածդ գործի ամենաիրական գնահատականը, այն ծովածավալ հեղինակությունը, որ կարող էս վայելել թո աշխատանքով, այն սերն ու հավատը, որ լիաբուռ սերմանել էս թո սաների մեջ հայոց լեզվի ու հայ մշակույթի հանդեպ, և արդյոք մեզանում շատ են քեզպեսները, ցավոք՝ ոչ, որովհետև «Բագում են կոչեցեալք, և սակաւ են ընտրեալք»... Պոռֆեսոր Մելքոնյանին հասուկ էր իր գործին անմնացորդ նվիրումը, ուսանողական լսարանն իրենով գերելու արվեստի գաղտնիքներին կատարյալ տիրապետումը, համարձակ ու անկոտրում բնավորությունը, կրթական գործի կազմակերպման բնատուր շնորհքը, այլև գիտնականի վառ արտահայտված տաղանդը, հայագիտության մեջ իր խոսքն ունենալու պատվախնդիր ձգտումը, որը դեռ 60-ական թվականներին շատերին ստիպեց հանրապետական գիտական մամուլում նախ՝ զգուշավոր, հետո արդեն անթաքույց հետաքրքրություն ու հիացմունքով խոսել հայերենի ոճագիտության, մասնավորապես թումանյանագիտության բնագավառ մտած մի գիտնա-

կանի մասին, որի համարձակ ընդհանրացումները, կարծրատիպեր փշրող նորոպի մոտեցումները, հարցադրումների խորքայնությունն ու նուրբ դիտողականությունը մայրաքաղաքից հեռու ապրող գիտնականին անեխաղեպ ճանաչում բերեցին: Այսօր, երբ հրապարակի վրա են Անմահ Լոռեցու լեզվական գեղագիտության խնդիրներին նվիրված նրա բազմաթիվ հոդվածները, «Հովի Թումանյանի պոեզիայի լեզուն և ոճը» /1969/, «Թումանյանը և արևելաօրիական գեղարվեստական գրականության լեզուն» /1986/, «Թումանյանի հոգու կենսագրությունը» /2004/ եռագրությունը, պատրաստ է տպագրության «Թումանյանի արձակի և հրապարակախոսության լեզուն» մենագրությունը, անվարան կարելի է արձանագրել, որ մեծ քանաստեղծի հետ գիտնականի շուրջ կենդանի հոգեհարազատությունը մեր դիմաց լայնորեն բացել է թումանյանական զարմանահորշ լեզվաշխարհի նրբանուրբ գաղտնիքներին հասնելիս: Էսեյային հետաքննությունը, օգնում է ըմբռնելու արդի հայ գեղարվեստական լեզվի կայացման մեջ զրոյի դերի անգուցականությունը: Մյուս կողմից՝ բանաստեղծի ու գիտնականի հոգևոր մոտեցումությունը, ավելին, մեկտեղությունը, ոչ միայն չի զրկել Մելքոնյանի գրիչը ինքնատիպությունից, այլև բյուրեղացրել է նրա բնատուր խորը լեզվագագեղությունը՝ օժտելով այն թումանյանական լեզվամտածողության խորքով ու նրբությամբ: Պրոֆեսոր Մելքոնյանն առաջինը մեր իրականության մեջ առաջ քաշեց Թումանյանի՝ արդի հայ գեղարվեստական /ոչ գրական/ լեզվի հիմնադրի գաղափարը՝ այդորինակ արժեքավորելով մեծ քանաստեղծի լեզվամշակման ավանդները արդիական նշանակությունը:

1984-ին հրապարակ իջած «Անկարկներ հայոց լեզվի ոճաբանության» մենագրությունը, ըստ էության, հայերենի ոճագիտության առաջին բուհական դասագիրքը եղավ՝ զրկած լեզվաբան-գեղագետին բնորոշ տեսական ու մեթոդական բարձր մակարդակով, իսկ 1993-ին լույս տեսած

«Հովի. Շիրազ. զրական վարպետության հարցեր» մենագրությունը իր ծանձարեղ համերկրացու բանաստեղծական խոսքարվեստին նվիրված արժեքավոր աշխատություն է, որի հաջողվածության գաղտնիքն այն է, որ դժվար է որոշել՝ որտեղ է վերջանում լեզվաբանը, և որտեղ է սկիզբ առնում գրականագետը: Ի դեպ, պրոֆեսոր Մելքոնյանի թղթերի մեջ Հովի. Շիրազից բազմաթիվ մատուցներն առհավատյալ են համաժողովրդական սեր վայելող բանաստեղծի և ճանաչված դասախոսի մաքրամաքուր ընկերական սիրո: Բանաստեղծի բազմաթիվ նամակներում եղբայրական գործով ու հպարտություն կա իր կրտսեր ընկերոջ նկատմամբ, որը մեկ հարցարժան Մենեքերիմ է, մեկ՝ «սիրելի Մենո», մեկ էլ՝ «ազնիվ գրչեղբայր, որի մարդասիրության համբավը բարության է լի տակավին»:

Մեծագույն ուրախությամբ ընդունեց Գյումրիում ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի հիմնադրումն ու եղավ նրա մոտերիմ բարեկամը: Կենտրոնի գիտական խորհրդի անդամ էր: Հասցրեց մի քանի հետաքրքիր հոդվածներով ծանդես գալ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» պարբերականում:

Գործընկերներից մեկը պրոֆեսոր Մելքոնյանի մասին դիպուկ է ասել. «Շատերն ինստիտուտ մտան անուն ձեռք բերելու նպատակով, իսկ Մելքոնյանը անուն ու պատիվ բերեց ինստիտուտին»: Համոզված ասենք՝ հայրենական գիտության ու կրթության բնագավառում դեռ երկար են հիշվելու այս ազնիվ ու անխոնջ մշակի անունն ու գործը, նրա հազարավոր երախտապարտ ասները չեն մոռանալու իրենց երախտաշատ Ուսուցչին:

Յիշատակն արդարոց օրհնությամբ եղիցի:

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի գիտական ծանուցիչ անունից՝ Ս. Հայրապետյան

***

«Գիտական աշխատություններ»

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
հետազոտությունների կենտրոն: խմբ.
Ա. Հայրապետյան, - Գյումրի: 2014, հատոր
XVII, 221 էջ:

Լույս տեսավ ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» ժողովածուի XVII հատորը՝ 13 տպագրական մամուլ ծավալով, պրոֆ. Ա. Հայրապետյանի ընդհանուր խմբագրությամբ:

Այս հատորում են, նախորդի նման, հրատարակվել են ՀՀ ԳԱԱ ՀՀ կենտրոնի կողմից 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը Գյումրիում կազմակերպված «Պատմաշխույժության ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտաժողովին մասնակից հայ և այլազգի գիտնականների լավագույն գեկույցներից մի քանիսը:

Անհագիտությունը նոր ու ինքնատիպ մեկնաբանություններով են հարստացնում պ. գ. թ. Ե. Մարգարյանի «Անի արքա քաղաք: Անուրջ քաղաք: Քաղաք առասպել: Քաղաք ուտոպիա» և պրոֆ. Ն. Շիրազյանի «Գրիգորյանի «Անիի Հովվի եկեղեցու հորինվածքային և խորհրդաբանական առանձնահատկությունները», Մ. Հասարայանի

և «Տրդատը որպես Անիի Սբ. Փրկիչ եկեղեցու ճարտարապետ» հոդվածները:

Հայ ճարտարապետության պատմական դերին ու նշանակությանն են անդրադարձել պ. գ. թ. Վլադիմիր և Արիստարխ Բեառլովները Վլադիկավկազից՝ Հայկական Բարձրավանդակի և Կովկասի վաղ-քրիստոնեական երկրների կենտրոնագմբեթ հորինվածքների ճարտարապետական նախատիպերը դիտարկելով որպես հայ միջնադարյան ճարտարապետների ստեղծագործական մտածողության բարձրագույն մակարդակի ցուցանիշ:

Ուկրաինահայ Մ. Արսենյանը բազմաթիվ հուշարձանների օրինակներով վեր է հանել Ուկրաինայի տարածքում X-XV դդ. հայկական եկեղեցիների ճարտարապետա-պլաստիկական արտահայտչամիջոցների յուրահատկությունները, իսկ բ. գ. թ. Հ. Զաքարյանի և Ռ. Հակոբյանի հոդվածում անդրադարձ է կատարվել Շիրակի շքաքարային ծածկերի կառուցվածքային խնդիրներին:

Հայագիտական մեծ հետաքրքրություն են պարունակում հոդվածներ, որոնք վերաբերում են Հյուսիսային Կովկասում տարբեր ժամանակաշրջաններում ձևավորված հայկական համայնքների պատմագագադրական դիտարկումներին և արժևորումներին: Ժողովածուում տեղ են գտել նաև հյուսիսկովկասյան պատմաբաններ պ. գ. թ. Ռ. Կոնդորի «Չերքեզո-ցալերը /չերքեզյան հայեր/ Չերքեզիայի հասարակական հարաբերությունների համակարգում», պ. գ. թ. Վ. Յամենկոյի «Թամրիների ջյուղերը Պյատիգորսկի և Կիսլովոդսկի մոտակայքում», պ. գ. թ. Լ. Ղեկիտ-վայի «Մ. Տ. Լորիս-Մելիքովը որպես պատմական անհատ մշակույթների երկխոսության հայեցակարգի համատեքստում» գիտական հոդորդումները:

Հայոց պատմության հնագույն շերտերի պատմաֆիզիոգիտական նոր մեկնաբանություններով են հագեցած պ. գ. թ. Լ. Ե. Զանյանի «Վաղբրնզիդարյան մի ծեսի շուրջ», պ. գ. թ. Մ. Պետրոսյանի «Զարմայր

նահապետի և «Քաղղեացւոց» արքայացանկի շուրջ» և պ.գ.թ. Լ. Պետրոսյանի «Օրոնտես-Երվանդը Հայաստանի անկախությունը վերականգնող» հոդվածները: Միջնադարյան շրջանի Տայքյան հուշարձանների հայկական պատկանելության և դրանց շուրջ պատմական խնդարությունների մասին է պ.գ.թ. Ա. Ակոպովի «Տայքյան հուշարձանների» պատկանելության» հարցի շուրջ» հոդվածը: Լոր շրջանի պատմության կարևոր դրվագների նորոպի մեկնաբանություններ են պ.գ.թ. Ա. Հայրապետյանի «Ալեքսանդրապոլիցիները 1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմում», պ.գ.թ. Գ. Ալվազյանի «Ալեքսանդրապոլյան թղթակցություններ «Մշակ»-ին 1872-1892 թթ.», նաև Խ. Ստեփանյանի «Բուլշևիկյան բռնաճնշումները 1921թ. փետրվարյան ապրիլստամբոլյան պատճառ» հոդվածներում:

Մեծաթիվ են նաև լեզվաբանական և զրականագիտական հոդվածները: Հայերենի կրավորական կառույցի մանրազնի և հանգամանալի ուսումնասիրությանն է նվիրված Բ.գ.դ. Հ. Հայրապետյանի աշխատանքը: Գրաբարի ժամանակակիչ բաների իմաստաբանությանն է անդրադարձել Մ. Դավթյանը: Պրոֆ. Մ. Մելքոնյանը քննել է Հ. Թումանյանի կողմից «Թմկաբերդի առումը» պոեմի հրատարակումը հետաձգելու հարցերը, Բ.գ.դ. Թ. Մելիքյանը՝ անձի և բանաստեղծի դերը պատմության մեջ Լ. Տոլստոյի և Բ. Պաստերնակի օրինակներով: Բ.գ.դ. Գ. Խաչիկյանի հրապարակման նյութը հայ գրողների և մտավորականների հետ Ա. Ահարոնյանի զրական, կենսական առնչություններն ու արժևորումներն են: Հ. Շիրազի պոեզիայում պարբերությի որպես ճարտասանության տարրի, հունական ակունքների մասին է Բ.գ.թ. Ա. Մխիթարյանի հոդվածը:

Լեզվի դասավանդման մեթոդաբանության համատեքստում է ներկայացված մ.գ.թ. Ռ. Շոտյանի «Օպտիմալ ընթերցման տեխնիկայի գաղափարները հայկական

դպրոցներում ռուսաց լեզվի դասերին» հոդվածը:

Հատուկ տեղ է գտել նաև թանգարանագիտական հրապարակում/Լ. Գևորգյան/, որտեղ արծարծված են ազգային ինքնության ձևավորման գործում երկրագիտական թանգարանների դերին ու նշանակությանը վերաբերող արդի խնդիրներ:

Հատուկ եզրափակվում է «Գիտական լրատու» խորագրի բազմաբովանդակ տեղեկատվությամբ, նաև հրատարակված նյութերի անգլերեն ամփոփումներով:

***

ՀՀ ԳԱԱ ՀՀՀ կենտրոնը հրատարակել է «Շիրակի հնագիտական և պատմագագրական ուսումնասիրություններ» մատենաշարի երկրորդ պրակը՝ 254 էջ-ներով ծավալով, խմբագրությամբ պրոֆ. Մ. Հայրապետյանի:

Հատուկ տեղ են գտել կենտրոնի գիտաշխատողների երկու մենագրություններ, որոնք նրանց ավարտված թեմատիկ հետազոտությունների ամբողջական ներկայացում են:

Դրանցից առաջինը՝ «Ալեքսանդրապոլ. ազգագրական շրջաններ»/Նեղինակներ պ. գ. թ. Կ. Բազեյան, Գ. Աղապյան/ նվիրված է Ալեքսանդրապոլ քաղաքի

ազգագրական պատկերի վերլուծությանը որն ընդգրկում է XIX դ. 30-ական թթ. մինչև XX դ. առաջին քառորդն ընկած ժամանակաշրջանը: Աշխատության մեջ օգտագործվել են քաղաքի ազգագրությանը վերաբերող բազմաթիվ նոր՝ արխիվային և պարբերական մամուլում հրապարակված, ինչպես նաև հեղինակների կողմից հավաքված դաշտային ազգագրական նյութեր, որոնք առաջին անգամ են դրվում գիտական շրջանառության մեջ: Ներկայացված մի շարք երևույթների ու իրողությունների վերաբերյալ հեղինակների գիտական հետազոտությունները տարբեր տարիներին հրատարակվել են առանձին գիտական հոդվածների ձևով: Աշխատանքն ուղղված է պատմաբան-ազգագրագետներին, մշակութաբաններին և հասարակության ամենալայն շրջանակներին:

Հատորի երկրորդ մենագրությունն է «Գեւորգ Բրուտյան. կյանքն ու գործը»/հեղ. մանկ.գ.թ. Լ.Աթանեսյան/: Աշխատանքում առաջին անգամ համապարփակ ներկայացվում են հայ գրաֆիկայի ներկայացուցիչ Գևորգ Բրուտյանի կյանքն ու ստեղծագործությունը Ալեքսանդրապոլ-Էնեինական քաղաքային մշակույթի համապատկերում: Աշխատությունը նախատեսված է հայ կերպարվեստի պատմության խնդիրներով զբաղվող մասնագետների և ընթերցող լայն հասարակության համար:

***

2015թ. «Գիտություն» հրատարակչությունը լույս է ընծայել Գենտրոնի ավագ գիտաշխատող, հ. գ. թ. Կարինե Սահակյանի «Քաղաքական հոգեբանության ուրվագծեր» աշխատությունը՝ 182 էջ ծավալով: Գրքում արդի քաղաքական հոգեբանության համատեքստում վերլուծության են ենթարկվել քաղաքական լիդերության, քաղաքական գովազդի և խորհրդատվության, քաղաքական վարկանիշի և ընտրությունների հիմնահարցեր, առաջադրվել են

տեսագործական խնդիրներ, վարկածներ ու մոտեցումներ:

Աշխատությունը հասցեագրված է հոգեբաններին, սոցիոլոգներին, քաղաքական մարկետինգով զբաղվողներին, բուհերի համապատասխան բաժիններին ու սանտղներին, մագիստրոսներին, հայցորդներին, ինչպես նաև՝ հոգեբանության հարցերով հետաքրքրվող լայն լսարանին:

***

Լույս տեսավ Գենտրոնի գիտաշխատող Ինգա Ավազյանի «Պատմական Շիրակը սկզբնաղբյուրներում» աղբյուրագիտական համահավաքը՝ 178 էջ ծավալով:

Լորանու մշակվել, պատմական փաստերի հետ համադրվել և զորքի տեսքով ընթերցողի սեղանին են դրվել Էրիախի երկրի և հարևանների մասին վանտասյան արձանագրություններում պահպանված գրավոր հիշատակությունները, որ անհրաժեշտ են Էրիախի երկրի և թագավորության դերը Հյուսիսային համադաշնության և վանտասյան մշակութային համակարգում (Ք.ա. VII-VI դդ.) բացահայտելու, նաև հին ու նոր տվյալների և աղբյուրների հիման վրա Էրիախի երկիրը, նրա փոխհարաբերությունները հարևան երկրների, Հյուսիսային համադաշնության և Վանի թագավորության կենտրոնի հետ ներկայացնելու համար:

Վանտասյան աղբյուրներն ունեն պատմական, փաստագրական, աղբյուրագիտական, հնագիտական արժեք: Գիրքը մեծապես արժևորվում է հեղինակի գիտական մեկնաբանություններով, պատմական քարտեզով, լուսանկարներով, արձանագրությունների յուրօրինակ ընթերցումներով:

Գիրքը հասցեագրվում է հայագիտությանը զբաղվող գիտական հաստատություններին, հնագետներին, պատմաբաններին, արևելագետներին, աղբյուրագետներին, ազգագրագետներին, ժողովրդագրությանը զբաղվողներին և ընթերցող լայն շրջանակներին:

***

22 կրթության և գիտության նախարարության գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ հուլիսի 20-30-ին Գյումրիում 22 ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը կազմակերպեց «Հայոց ցեղասպանության ճանաչման և պատմական իրավունքի վերականգնման հիմնահարցեր» խորագրով երիտասարդ պատմաբանների հանրապետական տասնօրյա ամառային դպրոց:

Այն նպատակն ուներ Մեծ եղեռնի 100-ամյա տարելիցի համաժողովրդական նշման համատեքստում իր երեսունից ավելի երիտասարդ ունկնդիրների (հանրապետության ակադեմիական համակարգի և բուհերի մագիստրոսներ, հայցորդներ, ասպիրանտներ, մի շարք դպրոցների պատմության և հասարակագիտության ուսուցիչներ) շրջանում քննարկման առարկա դարձնել համայն հայության համար կենսականորեն կարևոր այդ հիմնահարցերի վերաբերյալ նոր մոտեցումները, անդրադառնալ երիտասարդ սերնդի հայրենասիրական ոգու խթանման խնդիրներին, նաև նպաստել նրանց մասնագետների գիտական հետաքրքրությունների շրջանակի ընդլայնմանը:

Այդ օրերին կենտրոնի և հրավիրված մասնագետների ուժերով Ամառային դպրոցի ունկնդիրների համար կազմակերպվեցին դասախոսություններ հետևյալ թեմաներով՝ «Հայոց ցեղասպանության ճանաչման արդի գործընթացը», «Ցեղասպանության ճանաչումը ռազմավարական անվտանգության խնդիր», «Թուրքա-

կան հասարակությունը Հայոց ցեղասպանության 100-ամյա տարելիցի շեմին», «Յեղասպանության ճանաչման քաղաքականության վերադիրքորոշման անհրաժեշտությունը», «Թուրքիայի ժխտողական քաղաքականությունը որպես ցեղասպանության շարունակականության դրսևորում», «Յեղասպանությունը վերապրածների հիշողությունները իբրև պատմական վավերագրեր», «Յեղասպանության հիշողությունը որպես ազգի ինքնության գործոն» և այլն: Դասախոսությունների մի մասն անցկացվեց Շիրակի մարզի տարբեր բնակավայրերում (Սատաղբյուր, Մարմաշեն, Զիթհանքով, Արփենի, և այլն) ցեղասպանությանը վերաբերող հուշարձանների մոտ:

Դրանց զուգահեռ կազմակերպվեցին թեմատիկ բանավեճեր և գործնական պարապմունքներ, որոնց ընթացքում մեկնաբանվեցին Հայոց ցեղասպանության հիմնախնդիրների շուրջ գոյություն ունեցող մոտեցումները, հստակեցվեցին երիտասարդ ունկնդիրների պատկերացումները Հայոց ցեղասպանության ճանաչման և պատմական արդարության վերականգնման հիմնախնդիրների վերաբերյալ, քննարկվեցին հայ-թուրքական արդի հարաբերությունների զարգացման և կարգավորման ուղիներն ու հնարավորությունները, տեղի ունեցան հետաքրքիր հանդիպումներ ցեղասպանության կանանտեսների ժառանգների հետ:

Կազմակերպիչները լիահույս են, որ դպրոցի աշխատանքները կնպաստեն երիտասարդ ունկնդիրների կողմից Հայոց ցեղասպանության պատմության հիմնախնդիրների նկատմամբ արդիական մոտեցումների հանրահռչակմանը, հանրապետության տարբեր մարզերը ներկայացնող երիտասարդ մասնագետների միջև համագործակցության ձևավորմանն ու ճանաչողական շփումների ակտիվացմանը, նրանց գիտական կողմնորոշումների հստակեցմանը և գիտական աշխատանքի նկատմամբ հետաքրքրությունների ձևավորմանն ու խթանմանը:

